

ECONOMIC EVALUATION OF AGRICULTURAL ACTIVITY TRENDS IN ECOLOGICAL FARMS MEASURED WITH THE STANDARD GROSS MARGIN „2006” METHOD

Summary

Studies were carried out in the years 2005-2007 with the questionnaire method. Data were obtained from 34 selected ecological farms. The paper was aimed at estimating agricultural trends in studied farms in the years 2005-2007 with the Standard Gross Margin Method „2006” adopted as the main criterion of economic evaluation of farms. Gross margin showed an increasing trend when calculated both per ha of croplands and per person employed in a farm. Drought in the year 2006 slumped this trend in farms from several voivodeships. Mean gross margin from the three years under study was 3083 zł/ha croplands and 33930 zł/person permanently employed in a farm and ranged from 1975 zł/ha croplands in podkarpackie province to 3743 zł/ha in podlaskie province and from 17332 zł/person in małopolskie province to 54394 zł/person in pomorskie province. In general, the most favourable was the year 2007 and the least – 2006. Gross margin calculated per ha of croplands decreased with the increased farm size; that calculated per permanently employed person increased in the same direction. According to the EU classification 5 general types (out of 9 used in the EU), 7 basic types (out of 17 in the EU) and 10 detailed types (out of 50 European ones) were distinguished among studied farms. Classes of production were also estimated in the European Size Units, acc. to which every farm is counted to one of IX classes. 44% of farms were counted to type 4 of the general types (specialized in breeding animals fed in the grazing system) and classified to the VII size class of moderately large farms (ESU 29.3). 41% of the basic types farms were counted to the 41 type (dairy cattle) of the moderately large class (ESU 31.2) and out of 10 detailed types most farms were counted to type 411 (dairy cows) of the moderately large class (ESU 31.2).

OCENA EKONOMICZNA KIERUNKÓW DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH, MIERZONA STANDARDOWĄ NADWYŻKĄ BEZPOŚREDNIĄ „2006”

Streszczenie

Badania przeprowadzono w latach 2005-2007 metodą ankietową. Dane uzyskano z 34 wybranych ekologicznych gospodarstw rolnych. Celem pracy było określenie kierunków działalności rolniczej badanych gospodarstw ekologicznych w latach 2005–2007, za pomocą standardowej nadwyżki bezpośredniej „2006”, przyjętej jako główne kryterium oceny ekonomicznej gospodarstwa. Wartość nadwyżki bezpośredniej wykazuje tendencję wzrostową, zarówno na ha UR, jak i osobę stale zatrudnioną w gospodarstwie. Jedynie susza 2006 r. spowodowała załamanie tego trendu w gospodarstwach kilku województw. Średnio nadwyżka bezpośrednia z omawianych trzech lat, wyniosła 3083 zł/ha UR i 33930 zł/osobę stale pracującą w gospodarstwie i wahała się od 1975 zł/ha UR w woj. podkarpackim do 3743 zł/ha UR w woj. podlaskim i od 17332 zł w małopolskim do 54394 zł/osobę w pomorskim. Ogólnie najkorzystniejszy był rok 2007, a najmniej korzystny 2006. Nadwyżka bezpośrednia z/ ha UR obniża się średnio wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. I odwrotnie - w przeliczeniu na osobę stale zatrudnioną - wzrasta wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. Według klasyfikacji UE wśród badanych gospodarstw rolnych wydzielono 5 typów ogólnych (z 9 wydzielanych w UE), 7 typów podstawowych (z 17 w UE) i 10 - szczegółowych (z 50 w UE). Określono również klasy wielkości produkcji w Europejskich Jednostkach Wielkości (ESU), wg której każde gospodarstwo zaliczane jest do jednej z IX klas. Z typów ogólnych 44% gospodarstw zakwalifikowano do typu 4 (specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym) i zaliczono do VII klasy - średnio dużych (ESU 29,3). Z kolei 41% gospodarstw typu podstawowego zaliczono do typu 41 (bydło mleczne), też z klasy średnio dużych (31,2 ESU). Z 10 typów szczegółowych najczęściej gospodarstw zaliczono do typu 411 (krowy mleczne), z klasy średnio duże (ESU 31,2).

1. Wstęp

Na świecie wzrasta popyt na produkty rolnictwa ekologicznego. W 2007 r. wydano blisko 40 mld dolarów, czyli 25 mld euro na żywność ekologiczną, w tym najwięcej w Ameryce Północnej i w Europie, gdzie obecnie największym rynkiem żywności ekologicznej są Niemcy, kolejnym Wielka Brytania, Włochy i Francja. Wzrasta w związku z tym jej produkcja. Również w naszym kraju liczba gospodarstw ekologicznych rośnie. W roku 2007 na rozpoczęcie produkcji żywności bez chemii zdecydowało się ponad trzy i pół tysiąca rolników (według danych IJHARS na 31 grudnia 2007 r. liczba wszystkich gospodarstw ekologicznych wynosiła 11887) [8].

Produkcja ekologiczna jest znacznie lepiej rozwinięta w innych krajach Unii Europejskiej niż w Polsce. Pomimo dobrych warunków przyrodniczych [2] liczba gospodarstw ekologicznych w odniesieniu do ogólnej liczby gospodarstw rolnych, jest nadal niska i nie przekracza 1%. W „starych” krajach UE wskaźnik ten dochodzi do 9,0%. Brakuje nam doświadczenia w produkcji, brakuje przetwórstwa, rozeznania rynku i sieci dystrybucji. Jest jednak szansa na zmianę. Zachęcają do tego unijne dotacje, a także rosnąca w Europie nadprodukcja żywności, często nie najlepszej jakości. W tej sytuacji wysoko jakościowe produkty ekologiczne powinny być dotowane i powinny znaleźć konsumentów, pomimo że są droższe.

Gospodarstwa ekologiczne prowadzące chów przeżuwaczy charakteryzują się znacznie większym

udziałem trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych niż gospodarstwa tradycyjne (nie ekologiczne). W prezentowanej pracy założono, że w łąkarskich gospodarstwach ekologicznych istnieje możliwość produkcji dobrej jakościowo żywności, zgodnej z wymogami ekologii i efektywnej ekonomicznie. Jej celem było określenie i ocena ekonomiczna kierunków działalności rolniczej badanych gospodarstw ekologicznych w latach 2005-2007, mierzona standardową nadwyżką bezpośrednią „2006”.

2. Metody badań

Badania, metodą ankietową, przeprowadzono w latach 2005-2007. Wykorzystano dane z 34 wybranych ekologicznych gospodarstw rolnych (z atestem jednostki upoważnionej do certyfikacji) położonych w 7

województwach (kujawsko-pomorskie, lubuskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie i pomorskie). Wybierano gospodarstwa z produkcją zwierzęcą opartą na własnych użytkach zielonych zajmujących minimum 30% w strukturze UR. Ankieterami byli głównie doradcy tych jednostek ODR, na terenie których znajdowały się badane gospodarstwa. Obszar ogólny zbadanych gospodarstw wyniósł 1501,28 ha.

W ankietach uwzględniono m.in. strukturę użytków rolnych, pogłowie i obsadę zwierząt gospodarskich, głównie trawożernych, nawożenie i sposób użytkowania łąk i pastwisk, intensywność ich wykorzystywania.

Wybrane elementy charakterystyki produkcyjnej (struktury zasiewów, obsady zwierząt i wartości majątku produkcyjnego) przedstawiono w tabeli 1 oraz szerzej w innej pracy [7].

Tab. 1. Charakterystyka badanych gospodarstw ekologicznych w 2007 roku
Table 1. Characteristic of studied ecological farms in the year 2007

Lp.	Powierzchnia UR (ha)	Liczba osób stale zatrudnionych	Wartość (zł)		Koszty bezpośrednie, (zł)	Nadwyżka bezpośrednia	
			środków trwałych	produkcji		zł	ESU
1	25,67	2,0	236600	146976	47634	99342	21,8
2	11,90	2,0	23000	37555	9094	28461	6,2
3	22,69	2,0	179500	150754	50918	99836	21,9
4	11,59	2,0	145000	151014	69965	81049	17,8
5	110,06	1,0	780000	177153	95800	81353	17,8
6	90,13	1,0	465000	480049	301036	115513	25,3
7	70,57	1,0	150000	237240	105200	132040	29,0
8	11,56	2,0	134000	210741	36685	174056	38,2
9	8,89	5,0	434500	27117	9590	17527	3,8
10	53,08	2,0	143100	118350	23957	94393	20,7
11	8,97	2,0	274500	45887	8061	37826	8,3
12	5,50	2,0	176600	22402	6027	16375	3,6
13	3,01	2,0	74400	18457	7516	14997	3,3
14	16,50	2,0	194850	95870	18487	77384	17,0
15	12,03	1,0	69800	50067	9465	40602	8,9
16	19,34	3,0	185900	74374	10853	63521	13,9
17	11,88	2,0	141300	35601	7764	27837	6,1
18	36,03	2,0	208308	98307	31540	66767	14,6
19	16,25	3,0	271100	87195	17712	69483	15,2
20	8,04	2,0	90300	31536	9133	22403	4,9
21	38,40	2,0	213000	85864	14925	70939	15,6
22	44,46	2,0	407265	86776	15072	84804	18,6
23	28,08	2,0	157800	82640	33127	49513	10,9
24	25,70	1,0	56000	70275	13751	56524	12,4
25	29,03	1,5	177500	111192	17545	93647	20,5
26	12,06	2,0	373110	59726	8964	50762	11,1
27	22,43	2,0	124150	128684	22795	105889	23,2
28	30,60	2,0	45000	71288	6050	65238	14,3
29	7,29	2,0	85700	37788	4585	33203	7,3
30	99,64	2,0	1944	217093	43638	173455	38,0
31	31,48	2,0	28900	83322	14335	68987	15,1
32	11,57	2,0	289200	77003	26339	50664	11,1
33	28,68	2,0	407000	407000	59349	121469	26,6
34	305,80	15,0	5445500	2352997	618534	1734463	380,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W tym opracowaniu ograniczono się do oceny ekonomicznej omawianej zbiorowości gospodarstw. W każdym gospodarstwie opisano budynki i budowle gospodarcze (rodzaj, powierzchnię użytkową, wartość bieżącą w złotych, wykorzystanie budynku w procentach). Jako wartość bieżącą przyjęto wartość początkową, pomniejszoną o wartość zużycia oszacowaną przez właściciela. Ustalono stan wyposażenia gospodarstw w ciągniki, narzędzia i maszyny rolnicze oraz środki transportu gospodarczego. Koszty bezpośrednie zebrano łącznie dla całego gospodarstwa oraz oddzielnie dla każdej działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. W kosztach gospodarstwa wydzielono koszty zakupu paliw, koszty energii elektrycznej do produkcji oraz koszty pracy najemnej.

Jako główne kryterium oceny ekonomicznej gospodarstwa przyjęto nadwyżkę bezpośrednią (*Gross Margin*), czyli roczną wartość produkcji, uzyskaną z jednego hektara uprawy lub od jednego zwierzęcia, pomniejszoną o koszty bezpośrednie poniesione na wytworzenie tej produkcji. W klasyfikacji gospodarstw w Unii Europejskiej stosowana jest standardowa nadwyżka bezpośrednia (*Standard Gross Margin*), czyli średnia z trzech lat nadwyżka wartości produkcji określonej działalności rolniczej nad średnią z trzech lat wartością kosztów bezpośrednich, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji [5].

Wartość produkcji w badanych gospodarstwach określono sumą sprzedaży produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz wzrostu zapasów (powiększenie wartości stada zwierząt, zwiększone zapasy produkcji roślinnej pasz, zwiększone zapasy materiałów). Przychody określone ze sprzedaży produkcji roślinnej, zwierzęcej, wzrostu zapasów, porównano z kosztami bezpośrednimi. Na podstawie otrzymanych danych obliczono również wartość majątku produkcyjnego (budynki i budowle, maszyny i urządzenia) przypadającą na 1 ha UR.

Klasyfikacji wielkości ekonomicznej gospodarstw dokonano zgodnie z metodyką Unii Europejskiej stosując Europejską Jednostkę Wielkości (*ESU – European Size Unit*). Wartość tej jednostki (*ESU*), poczynając od zestawu standardowych nadwyżek bezpośrednich „1984”, jest równoważna 1200 euro (tab. 2).

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolniczego określana jest sumą standardowych nadwyżek bezpośrednich (*SGM*) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolniczym.

Tab. 2. Klasyfikacja gospodarstw rolnych wg wielkości ekonomicznej (w ESU), stosowana w Unii Europejskiej
Table 2. Classification of studied ecological farms acc. economic size in the ESU used in EU

Klasa wielkości ekonomicznej gospodarstwa	Wielkość gospodarstwa w ESU	Nazewnictwo klas wielkości gospodarstw
I	poniżej 2	bardzo małe
II	2-4	
III	4-6	małe
IV	6-8	
V	8-12	średnio małe
VI	12-16	
VII	16-40	średnio duże
VIII	40-100	duże
IX	100 i więcej	bardzo duże

Źródło: Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych (według standardów UE) [5]

Na podstawie obliczonej wielkości ekonomicznej (w ESU), każde gospodarstwo zaliczono do jednej z dziewięciu klas wielkości produkcji [5]. Tak mierzona wielkość gospodarstw rolnych uwzględnia zaangażowanie w procesie produkcji wszystkich trzech materialnych czynników produkcji – ziemi, pracy oraz kapitału i dlatego lepiej informuje o wielkości gospodarstw, niż często dotychczas używany w naszym kraju miernik, jakim jest obszar użytków rolnych. Dla każdej z tak wyodrębnionych grup gospodarstw obliczono (tab. 3) średnie liczby charakteryzujące obszar UR, nakłady pracy własnej rolnika i członków jego rodziny w prowadzonym gospodarstwie i wartość środków trwałych netto (łącznie wartość środków trwałych brutto pomniejszona o kwotę amortyzacji). Charakterystykę ekonomiczną badanych gospodarstw ekologicznych o wielkości 3 i więcej ESU w 2007 r. przedstawiono w tab. 3.

3. Wyniki badań

3.1. Klasyfikacja badanych gospodarstw ekologicznych zgodnie z zasadami Unii Europejskiej

Na podstawie udziału standardowej nadwyżki bezpośredniej (*SGM*) z poszczególnych działań w ogólnej wartości *SGM* gospodarstwa określono typy rolnicze gospodarstw (ogólny, podstawowy, szczegółowy). Z badanej grupy gospodarstw ekologicznych wydzielono pięć typów ogólnych (z 9 wydzielanych w UE), siedem typów podstawowych (z 17 wydzielanych) i dziesięć typów szczegółowych (z 50 wydzielanych). Określono również klasy wielkości produkcji w Europejskich Jednostkach Wielkości (*ESU*) średnio dla każdego z określonych typów gospodarstw (tabele 4, 5, 6).

Najliczniej (15 gospodarstw) reprezentowany był typ ogólny 4 – „gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym”, stanowiąc 44% badanej zbiorowości (tabela 4). Średnio tę grupę gospodarstw zaklasyfikowano do VII klasy wielkości (uzyskiwały średnio 29,3 ESU), czyli gospodarstwa średnio duże. Pozostałe cztery typy gospodarstw zaliczono do IV i VI klasy wielkości (gospodarstwa małe i średnio małe). Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskał typ ogólny 4 (133827 zł nadwyżki bezpośredniej gospodarstwa, a najmniej korzystne typ ogólny 6 – „gospodarstwa specjalizujące się w różnych uprawach, łącznie” (34504 zł nadwyżki bezpośredniej).

Z wydzielonych 7 podstawowych typów rolniczych najliczniej reprezentowane były dwa typy: 41 – „bydło mleczne” – 14 gospodarstw (41%) i typ 82 – „różne uprawy i zwierzęta, łącznie” – 7 gospodarstw (21% badanej zbiorowości), oba należące do VII klasy wielkości (gospodarstwa średnio duże) – tab. 5.

Najlepszym wynikiem ekonomicznym spośród typów podstawowych, charakteryzował się typ 41 – bydło mleczne (142045 zł nadwyżki bezpośredniej i 31,2 ESU) z grupy gospodarstw należących do VII klasy wielkości (gospodarstwa średnio duże), a naj słabszym typ podstawowy 44 – „owce, kozy i inne zwierzęta w systemie wypasowym” (18764 zł nadwyżki bezpośredniej i 4,1 ESU). Ta grupa gospodarstw należy do III klasy wielkości (gospodarstwa małe).

W badanych gospodarstwach wydzielono także 10 szczegółowych typów rolniczych gospodarstw (tab. 6).

Tab. 3. Charakterystyka ekonomiczna badanych gospodarstw ekologicznych w 2007 r.
 Table 3. Economic characteristic of studied ecological farms in the year 2007

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa, w ESU					
	3-4	4-8	8-16	16-40	40-100	>100
Obszar UR (ha)	5,8	9,8	22,5	45,4	-	305,8
Liczba osób pełnozatrudnionych	3	2	2	1,8	-	15
Wartość środków trwałych (tys. zł)	228,5	85,1	181,1	253,3	-	5445,5
Liczba gospodarstw	3	4	12	14	-	1
Struktura (%)	8,8	11,8	35,3	41,2	-	2,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 4. Ogólne typy rolnicze badanych gospodarstw ekologicznych według zasad UE
 Table 4. General types of studied ecological farms acc. to principles of the EU

Typ ogólny	Opis typu	Liczba gospodarstw	Standardowa nadwyżka bezpośrednia „2006”*, w zł	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa* wg UE		
				w ESU	klasa	nazwa
1	specjalizujące się w uprawach polowych	3	74254	16,3	VII	średnio duże
4	specjalizujące się w chowie zwierząt w systemie wypasowym	15	133827	29,3	VII	średnio duże
6	różne uprawy, łącznie	1	34504	7,6	IV	małe
7	różne zwierzęta, łącznie	4	59011	12,9	VI	średnio małe
8	różne uprawy i zwierzęta, łącznie	11	71795	15,7	VI	średnio małe

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych; * - średnie dla grup gospodarstw

Tab. 5. Podstawowe typy rolnicze badanych gospodarstw ekologicznych według zasad UE
 Table 5. Basic agricultural types of studied ecological farms acc. to principles of the EU

Typ podstawowy	Opis typu	Liczba gospodarstw	Standardowa nadwyżka bezpośrednia „2006”*, w zł	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wg UE		
				w ESU	klasa	nazewnictwo
14	inne uprawy polowe, z wyłączeniem zbóż oleistych i strączkowych	3	74254	16,3	VII	średnio duże
41	bydło mleczne	14	142045	31,2	VII	średnio duże
44	owce, kozy, i inne zwierzęta w systemie wypasowym	1	18764	4,1	III	małe
60	uprawy polowe, ogrodnicze i trwałe, łącznie	1	34504	7,6	IV	małe
71	różne zwierzęta z przewagą żywionych w systemie opasowym	4	59011	12,9	VI	średnio małe
81	uprawy polowe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym, łącznie	4	45377	10,0	V	średnio małe
82	różne uprawy i zwierzęta, łącznie	7	86890	19,1	VII	średnio duże

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 6. Szczegółowe typy rolnicze badanych gospodarstw ekologicznych określone według zasad UE
 Table 6. Detailed agricultural types of studied ecological farms acc. to principles of the European Union

Typ szczegółowy	Opis typu	Liczba gospodarstw	Standardowa nadwyżka bezpośrednia „2006”, w zł	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wg UE		
				w ESU	klasa	nazwa
142	zboża i okopowe	1	13269	2,9	II	bardzo małe
144	uprawy polowe oprócz okopowych, zbóż i warzyw	2	104747	23,0	VII	średnio duże
411	krowy mleczne	13	142045	31,2	VII	średnio duże
441	owce	1	18764	4,1	III	małe
605	uprawy mieszane z przewagą polowych	1	34504	7,6	IV	małe
711	różne zwierzęta z przewagą bydła mlecznego	5	59011	12,9	VI	średnio małe
811	uprawy polowe i bydło mleczne	1	61158	13,4	VI	średnio małe
814	zwierzęta żywione w systemie wypasowym i i uprawy polowe, łącznie	3	40116	8,8	V	średnio małe
822	uprawy trwałe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym, łącznie	2	49510	10,9	V	średnio małe
823	różne uprawy i zwierzęta, łącznie	5	101843	22,3	VII	średnio duże

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Najliczniej reprezentowanym szczegółowym typem rolniczym był typ 411 – „krowy mleczne”. Ten typ gospodarstw charakteryzował się też najkorzystniejszymi wynikami ekonomicznymi (142045 zł nadwyżki bezpośredniej i ESU 31,2). Są to gospodarstwa ekonomicznie średnio duże, należące do VII klasy wielkości. Dobre wyniki ekonomiczne (jako średnio duże) uzyskały także gospodarstwa zaliczone do typów szczegółowych 144 (uprawy polowe oprócz okopowych, zbóż i warzyw), oraz 823 (różne uprawy i zwierzęta, łącznie). Najniższą nadwyżką bezpośrednią osiągnęły gospodarstwa zaliczone do typu szczegółowego 142 – zboża i okopowe (13269 nadwyżki bezpośredniej i 2,9 ESU) – zaklasyfikowane jako bardzo małe, a następnie typ 441 – owce (18764 zł nadwyżki bezpośredniej i 4,1 ESU).

Z przeprowadzonej analizy ekonomicznej badanych gospodarstw wynika, że nie wszystkie mają szansę dalszego rozwoju i dokonywania niezbędnych inwestycji. Z badań IERiGŻ [3, 6] wynika, że możliwość rozwoju mają gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 40000-50000 zł (4 ESU). Gospodarstwa o wielkości 2-4 ESU, objęte są dopłatami jako niskotowarowe. W badanej grupie łąkarskich gospodarstw ekologicznych około 80% ma możliwość dalszego rozwoju (tab. 1). Natomiast dla 20% gospodarstw bariera ekonomiczna jest głównym powodem braku realizacji koniecznych inwestycji, w tym np. gnojowni, indywidualnych oczyszczalni ścieków, zbiorników na gnojówkę, silosów – wymaganych od gospodarstw rolniczych zgodnie z Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej [4]. W gospodarstwach tradycyjnych, jak podaje Józwiak [3], średnio ok. 30% gospodarstw nie ma możliwości inwestowania z powodów ekonomicznych.

3.2. Wyniki ekonomiczne gospodarstw w latach 2005-2007 według województw

Z analizy nadwyżki bezpośredniej w omawianym okresie wynika, że wykazuje ona tendencję zwykłą zarówno w przeliczeniu na ha UR jak i na osobę stale zatrudnioną w gospodarstwie (tab. 7). Jedynie susza 2006 roku wpłynęła na zmniejszenie średniego trendu wzrostu tego wskaźnika w gospodarstwach kilku województw. Średni z trzech lat poziom nadwyżki produkcyjnej w badanych gospodarstwach wyniósł 3083 zł/ha UR i 33930 zł/osobę stale pracującą w gospodarstwie, wahając się od 1975 złotych w województwie podkarpackim do 3743 zł na 1 ha UR w województwie podlaskim i od 17332 złotych w województwie małopolskim do 54394 złotych na 1 osobę pełnozatrudnioną w województwie pomorskim. Ogólnie

można stwierdzić, że najkorzystniejszym rokiem był 2007 rok, a najmniej korzystnym 2006 rok.

3.3. Wyniki ekonomiczne gospodarstw w latach 2005-2007 w zależności od obszaru gospodarstwa

Poziom nadwyżki bezpośredniej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (tab. 8) obniżał się wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. W grupie gospodarstw o najmniejszej powierzchni użytków rolnych nadwyżka bezpośrednia wyniosła 4306 zł/ha UR, a w ostatniej grupie, gospodarstw największych obszarowo, ukształtowała się na poziomie tylko 1685 zł/ha UR. Z danych przytoczonych w tab. 8 wynika, że najkorzystniejszy ekonomicznie był rok 2007 (z wyjątkiem grupy pierwszej).

Na poziom wyników ekonomicznych badanych gospodarstw wpływały dotacje krajowe i unijne: zwiększały wartość przychodów i niwelowały wzrost kosztów środków produkcji (paliwo, nawozy mineralne, energia elektryczna). Dotacje stanowiły średnio 33,1% nadwyżki bezpośredniej i wahały się od 29,1% w pierwszej grupie badanych gospodarstw (1,0-10,0 ha powierzchni) do 47,2% w ostatniej (>50 ha powierzchni) na 1 ha UR (tab. 9).

Poziom nadwyżki bezpośredniej w przeliczeniu na 1 osobę na stałe zatrudnioną w gospodarstwie wzrastał wraz ze zwiększeniem się powierzchni gospodarstwa (tab. 8). I tak w grupie gospodarstw najmniejszych nadwyżka bezpośrednia wyniosła 14672 zł/osobę, a w grupie gospodarstw największych obszarowo - 65059 zł/osobę pełnozatrudnioną. Również efektywność środków trwałych w badanych gospodarstwach ekologicznych była większa w gospodarstwach dużych powierzchniowo (tab. 8). Można też stwierdzić, że w okresie trzech lat badań wskaźnik ten wzrósł średnio od 0,16 w pierwszej grupie gospodarstw najmniejszej obszarowo, do 0,54 w grupie ostatniej gospodarstw największych obszarowo.

Wyniki ekonomiczne omawianej grupy gospodarstw mogą wzrastać wraz ze wzrostem dochodów większej liczby ludności naszego kraju, oraz z poprawą organizacji dystrybucji rolniczych produktów ekologicznych, szczególnie w zachodnich rejonach naszego kraju, ze względu na możliwość ich eksportu do krajów Europy Zachodniej. Wydaje się celowe, w ramach programów rolno-środowiskowych, zaplanowanie specjalnego programu pilotażowego dotyczącego rozwiązania tego zagadnienia.

Tab. 7. Nadwyżka bezpośrednia produkcji (w zł) w gospodarstwach ekologicznych w latach 2005–2007 (według województw)

Table 7. Gross margin of production in ecological farms in the years 2005-2007 (acc. voivodeships)

Liczba gospodarstw	Województwo	Nadwyżka bezpośrednia zł/ha UR				Nadwyżka bezpośrednia zł/osoba			
		2005	2006	2007	średnio	2005	2006	2007	średnio
3	kujawsko – pomorskie	2333	1623	3554	2503	24376	27537	37940	29945
5	lubuskie	1321	3018	6420	3586	15191	43025	98411	52209
5	małopolskie	3378	2559	3185	3041	17242	17694	17060	17332
6	mazowieckie	3642	2684	3306	3211	31604	26659	28489	28917
4	podkarpackie	1939	1911	2076	1975	25443	29267	28457	27722
6	podlaskie	5794	1927	3507	3743	52018	36456	41083	43186
5	pomorskie	2351	2904	3644	2966	37411	61187	64583	54394
34	średnio	2965	2576	3585	3083	29041	27297	45452	33930

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 8. Nadwyżka bezpośrednia produkcji i dopłaty w gospodarstwach ekologicznych w zależności od ich powierzchni, lata 2005–2007

Table 8. Gross margin of production and subsidies in ecological farms in relation to farm area, in the years 2005-2007

Liczba gospodarstw	Średnia powierzchnia gospodarstwa, (ha UR)	Nadwyżka bezpośrednia (zł/ha UR)				Dopłaty (zł/ha UR)			
		2005	2006	2007	średnio	2005	2006	2007	średnio
7	6,89	4814	4523	3582	4306	922	1230	1608	1254
9	12,86	3758	2863	5717	4113	1230	1611	918	1253
11	29,44	2408	2010	2862	2427	921	1129	963	1001
7	117,53	1726	1149	2180	1685	336	1231	819	795
34	38,02	2965	2576	3585	3133	884	1238	991	1037

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 9. Nadwyżka bezpośrednia produkcji oraz efektywność środków trwałych w gospodarstwach - w zależności od powierzchni gospodarstwa, lata 2005-2007

Table 9. Gross margin of production and the effectiveness of capital assets in farms (zł of gross margin/zł of capital assets) in relation to farm area (years 2005-2007)

Grupa obszarowa gospodarstw (ha)	Nadwyżka bezpośrednia (zł/osoba)				Wskaźnik efektywności środków trwałych(zł nadwyżki bezpośredniej/zł wartości środków trwałych)			
	2005	2006	2007	średnio	2005	2006	2007	średnio
1-10	15210	17820	10985	14672	0,13	0,23	0,13	0,16
10-20	32638	24530	36564	31244	0,15	0,21	0,54	0,30
20-50	39936	38910	44612	41153	0,22	0,47	0,20	0,30
>50	39569	59197	96410	65059	0,17	0,94	0,52	0,54
Średnio	29041	27297	45452	33930	0,17	0,46	0,35	0,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

4. Wnioski

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Nadwyżka bezpośrednia, średnio zarówno na ha UR, jak i na osobę w pełni zatrudnioną w gospodarstwie, kształtowała się na średnim i niskim poziomie. W przeliczeniu na ha UR zmniejszała się wraz ze zwiększaniem się powierzchni gospodarstwa, a w przeliczeniu na osobę stale zatrudnioną - wzrastała w miarę zwiększania się powierzchni UR. Ogólnie można uznać, że koszty produkcji rolniczej nie we wszystkich badanych gospodarstwach są rekompensowane dochodami z produkcji ekologicznej w zadowalającym stopniu.
2. Nadwyżka bezpośrednia w omawianym okresie w większości gospodarstw wykazywała tendencję zwykłą, zarówno w przeliczeniu na ha UR, jak i na osobę stale zatrudnioną w gospodarstwie. Jedynie susza roku 2006 spowodowała zmniejszenie średniego trendu wzrostu omawianego wskaźnika w gospodarstwach kilku województw.
3. Z analizy ekonomicznej badanych gospodarstw wynika, że nie wszystkie łąkarskie gospodarstwa ekologiczne mają szansę dalszego inwestowania i rozwoju. Możliwości takie ma około 80% badanych gospodarstw, a więc nawet nieco więcej niż w przypadku gospodarstw tradycyjnych.
4. Wyniki ekonomiczne omawianej grupy gospodarstw mogą wzrastać wraz ze wzrostem dochodów ludności naszego kraju oraz z poprawą organizacji dystrybucji rolniczych produktów ekologicznych.
5. Ważnym czynnikiem wpływającym na wyniki ekonomiczne gospodarstw są dotacje. Stanowiły one średnio 33,1% nadwyżki bezpośredniej i zwiększały wartość przychodów gospodarstwa i niwelowały wzrost kosztów środków produkcji.
6. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskiwały gospodarstwa o kierunku rolniczym „krowy mleczne” i

niewiele gorsze gospodarstwa typów: „różne uprawy i zwierzęta, łącznie” i „uprawy polowe oprócz okopowych, zbóż i warzyw”. Najmniej korzystne wyniki uzyskiwano w gospodarstwach nastawionych na „zboża i okopowe” oraz na chów owiec.

5. Literatura

- [1] Badania nad wpływem pasz pochodzenia łąkowopastwiskowego na produkcję zwierzęcą w gospodarstwach ekologicznych. Raport naukowy z realizacji projektu badawczego HORre, zleconego przez MRiRW, kierowanego przez dr inż. H. Jankowską-Huflejt, 2006, 2007, 2008.
- [2] Jankowska-Huflejt H., Zastawny J., Wróbel B., Burs W.: Przyrodnicze i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju łąkarskich gospodarstw ekologicznych w Polsce. [W:] Mater. Semin. IMUZ 2004, nr 49.
- [3] Józwiak W.: Możliwości inwestycyjne polskich gospodarstw rolnych na obszarach OSN. Ref. na Konf. Nauk. IMUZ 2008.
- [4] Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Środowiska, 2002.
- [5] Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych (według standardów Unii Europejskiej), FAPA (Foundation of Assistance Programmes for Agriculture), Warszawa 2000.
- [6] Niewęgłowska G.: Ekonomiczna bariera zrównoważonego rozwoju polskich gospodarstw rolnych, referat na Konferencji Naukowej IMUZ 2005.
- [7] Prokopowicz J., Jankowska-Huflejt H.: Opłacalność produkcji w łąkarskich gospodarstwach ekologicznych w latach 2004-2006, Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering, 2007, vol.52 (4).
- [8] Stan i tendencje rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (dotyczy stanu rolnictwa ekologicznego w Polsce wg danych na dzień 31 grudnia 2007 r. oraz jego rozwoju na przestrzeni ostatnich trzech lat (2005–2007). Raporty i analizy IJHARS <http://www.ijhar-s.gov.pl>.
- [9] Źródłowe dane ankietowe: 2005, 2006, 2007 - wypełnione ankiety badanych gospodarstw ekologicznych.